

Bakalářská práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**KONCEPCE VÝCHOVY MIMO VYUČOVÁNÍ
V SOCIALISTICKÉM ČESKOSLOVENSKU**

Vedoucí práce: Mgr. Anna Dudová

Autor práce: Martina Reitmaierová

Studijní obor: Pedagogika volného času / kombinovaná

Ročník: 2.

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. března 2014

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Anně Dudové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 Proměny výchovy mimo vyučování.....	9
   v socialistickém Československu	
1.1 Vymezení pojmů výchova mimotřídní, mimoškolní, mimovyučovací.....	9
1.2 Charakteristika výchovy mimo vyučování.....	11
1.3 Zavedení pojmu pedagogika volného času.....	13
1.4 Pojem volný čas v socialistickém Československu.....	14
1.5 Vývoj a způsob trávení volného času v socialistickém Československu....	14
2 Koncepce výchovy mimo vyučování.....	17
2.1 Rozvoj teorie a metodiky výchovy mimo vyučování a její význam.....	17
2.2 Realizace koncepce v období 60. let a její další rozvoj.....	18
2.3 Společensky organizovaná výchova mimo vyučování po roce 1960.....	19
2.4 Význam volného času pro výchovu mimo vyučování.....	21
2.5 Rozvoj socialistické společnosti a její výchovné působení.....	22
3 Dobové koncepce výchovy mimo vyučování.....	24
3.1 Vytvoření nové koncepce výchovy mimo vyučování.....	24
3.2 Rozvoj výchovně vzdělávací soustavy.....	25
3.3 Hlavní principy výchovy mimo vyučování, její význam a cíle.....	28
3.4 Obsah výchovy mimo vyučování.....	30
3.5 Pojetí výchovy mimo vyučování ve ŠD.....	31
3.6 Přínos tělesného procesu v rámci výchovy mimo vyučování.....	32
3.7 Prostředky, formy a metody výchovy v době mimo vyučování.....	34
4 Porovnání staré a nové koncepce výchovy mimo vyučování.....	36
4.1 Nedostatky staré koncepce a její srovnání s novou koncepcí výchovy mimo Vyučování.....	36

4.2 Zhodnocení koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu.....	38
---	----

ZÁVĚR.....	40
-------------------	-----------

SEZNAM LITERATURY.....	42
-------------------------------	-----------

ABSTRAKT.....	45
----------------------	-----------

ABSTRACT.....	46
----------------------	-----------

ÚVOD

Předmětem práce je otázka výchovy s dětmi ve volném čase, která je součástí oboru pedagogika volného času. Práce je zaměřena na koncepci výchovy mimo vyučování v 70. letech a vysvětluje vznik této koncepce. Pramenem je především kniha Václava Bláhy *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, který patřil k hlavním teoretikům koncepce výchovy mimo vyučování. Výchova mimo vyučování by měla být převážně veškerá aktivita, kterou žáci tráví mimo povinné vyučování ve výchovně vzdělávacích institucích a mimo rodinné prostředí. Tato bakalářská práce v uvedeném tématu zdůrazňuje odlišení této výchovy od povinného vyučování a její postupný vývoj. Výchova mimo vyučování by měla být stejně tak důležitá jako výchovně-vzdělávací činnost v rámci povinného vyučování ve školních institucích a její význam by neměl být opomíjen a zanedbáván.

Cílem mé práce je popsat koncepci výchovy mimo vyučování v 70. letech, zdůraznit rozdíl v původním konceptu a v novém konceptu v 70. letech a ukázat pozitivní i negativní stránky koncepce ze 70. let, která je základem pro další rozvoj výchovy mimo vyučování. Aby cíl práce mohl být naplněn, měly by být nejdříve splněny cíle dílčí, které jsou rozděleny na několik částí. Každá část se zabývá konkrétní problematikou a plynule navazuje na další téma.

První část práce je zaměřena na proměny výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu. Jedná se především o vymezení pojmů, které byly aktuální v této době a na které navázala nová koncepce výchovy mimo vyučování. Problematika je zaměřena na popis výchovy mimo vyučování a její charakteristiku, vysvětluje pojem volný čas v socialistickém Československu a ukazuje stručný přehled a způsoby trávení volného času v tomto období.

Ve druhé části bakalářské práce jsou představeny jednotlivé koncepce výchovy mimo vyučování do 70. let. Je zde zdůrazněn význam teorie a metodiky výchovy mimo vyučování, na kterou navazuje realizace a další rozvoj koncepce v 60. letech. Velkým přínosem pro vznik této koncepce jsou příspěvky autorů v 60. letech 20. století, mezi které patří autor Václav Bláha a Rudolf Opata. Tito autoři se zasloužili o položení základů teorie výchovy v době mimo vyučování. V této době se začíná používat nový pojem – společensky organizovaná výchova mimo vyučování. Volný čas nabývá stále více na významu, který roste především zásluhou zavedení pětidenního vyučování.

Dochází k rozvoji socialistické společnosti a k dalšímu rozvoji koncepce výchovy v době mimo vyučování.

Koncepcí nové výchovy mimo vyučování ze 70. let se zabývá další část práce a zdůrazňuje rozvoj výchovně vzdělávací soustavy. Na výchově dětí se v této době podílí řada výchovných institucí a organizací, kterým je rovněž věnována pozornost. Důležitou součástí koncepce jsou hlavní principy výchovy mimo vyučování, její význam, cíle a úkoly. Další problém, který je zde řešen, je obsah výchovy mimo vyučování, metodické pokyny k výchově mimo vyučování, prostředky, formy a metody výchovy v době mimo vyučování. V této části práce je daná problematika představena i na příkladu školní družiny.

V poslední části této práce je vzájemně porovnána stará a nová koncepce výchovy mimo vyučování a jsou zde zdůrazněny nedostatky staré koncepce. Závěr této části je věnován zhodnocení koncepce výchovy mimo vyučování v 70. letech.

Bakalářská práce je z hlediska pramenů postavena na odborné literatuře a metodických textech, které se ve své době zabývaly problematikou koncepce výchovy mimo vyučování. Jedná se především o knihy a studie Břetislava Hofbauera, Chrudoše Vorlíčka a Václava Bláhy. Zhodnocení těchto pramenů pro oblast dějin pedagogiky volného času přinesla v jedné ze svých částí kniha *Čas volnosti-čas výchovy*¹ od Michala Kaplánka, ve které byl uveden příspěvek *Vývoj pedagogiky volného času v Československu* od Anny Dudové.²

Stručný přehled o vývoji a způsobech trávení volného času podává Mojmir Vážanský v knize *Základy pedagogiky volného času*³ a B. Hofbauer ve své knize *Děti, mládež a volný čas*.⁴ Tato problematika je zachycena i ve studijních textech *Nauka o volném čase* od M. Kaplánka.

Dalším zdrojem je kniha *Pedagogika volného času*⁵ od Emílie Kratochvílové, která upozorňuje na přínos autorů publikujících v 60. letech 20. století. Jedná se zde o příspěvky převážně od V. Bláhy a Rudolfa Opaty. Tito autoři se zabývali problematikou mimotřídní a mimoškolní výchovy, která se po roce 1960 začala označovat jako výchova mimo vyučování.

---

¹ KAPLÁNEK, M. (ed). *Čas volnosti - Čas výchovy*, 2012.

² Srov. DUDOVÁ, A., ŠINDELÍŘOVÁ, E. Volný čas - předmět zájmu sociologie a pedagogiky. In KAPLÁNEK, M (ed.), *Čas volnosti – Čas výchovy*, 2012, s. 57-92.

³ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, 2001.

⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, 2004.

⁵ KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika volného času – Výchova v čase mimo vyučování v pedagogické teorii a praxi* (dále jen *Pedagogika volného času*), 2004.

Václav Bláha, jako jeden z nejvýznamnějších autorů koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu, se zabýval realizací koncepce v období 50. – 60. let a jejím dalším rozvojem. Postupně zdůrazňoval její nedostatky a snažil se o její zlepšení, ke kterému došlo v 70. letech zavedením nové koncepce výchovy mimo vyučování. Své názory a postupy v této oblasti uvedl ve svých knihách *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*⁶ a *Výchova mimo vyučování na základních školách*.⁷

Pro tuto koncepci se stal základem metodický dokument *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*,⁸ ve kterém byly představeny nové závazné metodické postupy výchovně vzdělávací činnosti. V popisu koncepce je zdůrazněn kvalitní a odborný přístup k žákům ze strany výchovných pracovníků, kteří by měli dokázat zajistit všestranný a harmonický rozvoj, který vede k dalšímu sebevzdělávání a má vliv na budoucí společenské uplatnění každého jedince.

Význam, cíle a úkoly výchovy mimo vyučování jsou uvedeny v metodické příručce *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*,⁹ na kterou navazují *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II*.¹⁰ od V. Bláhy. V metodických příručkách se zaměřuje pozornost na zájmovou činnost dětí v době mimo vyučování, která je provozována především ve školních družinách. Posláním výchovy mimo vyučování by mělo být vychovat všestranně harmonicky rozvinutého člověka. Velký důraz byl kladen na rozvoj tělesné výchovy, což například dokládá *Metodický dopis – Analýza mistrovství světa 1974 ve sportovní gymnastice žen a nástin jejího dalšího vývoje*.¹¹ Svůj volný čas děti trávily nejen ve školských zařízeních, ale i v dalších institucích, kterými byly např. Dům Pionýrů a Lidová škola umění.

Školská i mimoškolská zařízení v socialistickém Československu měly klást důraz na vytvoření optimálních podmínek využívání volného času dětí a mládeže. Vytvoření nové koncepce v 70. letech mělo naplnit cíle a úkoly výchovy mimo vyučování.

---

⁶ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, 1980.

⁷ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, 1984.

⁸ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*, 1976.

⁹ BLÁHA, V. „et al“. *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*, 1984.

¹⁰ BLÁHA, V. „et al“. *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II. zájmové činnosti*, 1988.

¹¹ ROVNÁ, X. „et al“. *Metodický dopis – Analýza mistrovství světa 1974 ve sportovní gymnastice žen a nástin jejího dalšího vývoje*, 1975.

1 Proměny výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu

První část práce je věnována vymezení základních pojmů výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu, kterými byly především mimotřídní a mimoškolní výchova. Je zde stručně zachycena charakteristika a vývoj volného času v Československu, ve kterém je poukázáno na způsoby trávení volného času v tomto období.

1.1 Vymezení pojmu výchova mimotřídní, mimoškolní, mimovyučovací

Původně tyto pojmy označovaly výchovu mimo třídu a mimo školu. Poukazovaly na aktivity mimoškolních zařízení, které se objevovaly v 1. polovině 20. století a nebyly zahrnuty v rámci povinného vyučování. První náznak těchto aktivit se projevoval již v 2. polovině 19. století a byl začátkem postupného vzniku pedagogiky volného času. Od začátku 20. let bylo možné setkat se s mimotřídní a mimoškolní výchovou v bývalém Sovětském svazu, která začínala postupně ovlivňovat další země východní a střední Evropy a rovněž pronikala do Československa. Tato výchova se odvíjela od školy, která byla považována za výchovnou a vzdělávací instituci a tudíž tyto činnosti byly nejprve vedlejším systémem a nebyly včleněny do povinného vyučování. Později však dokázaly zaujmout vlastní systém, který mohl dále pokračovat ve svém rozvoji.¹²

Od 60. let vystupoval do popředí nový pojem výchova mimo vyučování, který se snažil nahradit mimotřídní a mimoškolní výchovu, ale rovněž se týkal aktivit prováděných ve volném čase mimo povinné vyučování. „*I nadále sice zachovával vymezení per negationem („mimo“) od zřetele institucionálního (třída, škola), přenášel však těžiště od místa k činnosti (vyučování).*“¹³ Mimotřídní i mimoškolní činnosti se staly důležitou součástí v životě jedince a snažily se vzájemně na sebe navazovat, hlavním znakem mělo být svobodné rozhodnutí každého účastníka.¹⁴

---

¹² HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*, s. 60.

¹³ Tamtéž, s. 60.

¹⁴ Tamtéž, s. 60-61.

Podle Ch. Vorlíčka mimotřídní výchova zahrnovala výchovnou složku mimo povinné vyučování, do které bylo možné zařadit zájmové činnosti probíhající ve školní družině a ve školním klubu. Rovněž s mimotřídní výchovou souviselo výchovné působení ze strany učitele. Zájmové organizace, které působily mimo školu, se zabývaly mimoškolní výchovou. Jednalo se především o Československý svaz mládeže (dále jen ČSM), respektive Socialistický svaz mládeže (dále jen SSM), Domy pionýrů apod. Mimotřídní a mimoškolní výchova nesla společný název výchova mimo vyučování. Důležitou součástí byla i rodinná výchova, popřípadě náhradní rodinná výchova.¹⁵

Obsahem mimotřídní výchovy byla podle J. Špičáka taková činnost školy, která se zabývala výchovou a vzděláváním, nebyla zahrnuta v rámci povinného vyučování a rovněž nebyla takto podobná činnost uváděna v učebních osnovách. I přesto se tato činnost odvíjela od vyučování.¹⁶

Mimoškolní výchova, která byla původně zavedena v sovětské pedagogice a poté i v Československu, označovala výchovnou a vzdělávací činnost, které se žáci mohli zúčastňovat ve veřejných organizacích mimo školu, kde probíhaly různé zájmové aktivity.

V Československu se začal používat další pojem ze sovětské pedagogiky, kterým byla výchova mimo vyučování, a úspěšně nahradil mimotřídní a mimoškolní výchovu. Zároveň se stal velmi oblíbeným a využívaným pojmem v naší pedagogice.¹⁷

Termín veřejná výchova mimo vyučování představoval další důležitý pojem, který se poprvé objevil v článku z roku 1963 od Bohumíra Blížkovského.¹⁸ V tomto článku byla zdůrazňována hlavní úloha školy, která měla vliv i na mimoškolní výchovu. Existovalo více názorů na podobné a naopak odlišné pojetí mezi mimotřídní a mimoškolní výchovou. Přesto podle R. Opaty bylo možné uvažovat o výchově mimo vyučování, do které lze zařadit jednak výchovu mimotřídní a jednak výchovu mimoškolní.¹⁹

V. Bláha zahrnoval oba tyto pojmy do komplexního systému výchovy mimo vyučování a nepovažoval rozdíly za nijak zvlášť podstatné.²⁰ Do výchovy mimo

---

¹⁵ Srov. VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*, s. 59.

¹⁶ Srov. ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*, s. 11.

¹⁷ Tamtéž, s. 11-12.

¹⁸ Srov. BLÍŽKOVSKÝ, B. Ke specifčnosti výchovy mimo vyučování. In *Socialistická škola*, s. 412-416.

¹⁹ Srov. OPATA, R. K aktuálním otázkám mimotřídní výchovy. In *Pedagogika*, s. 272.

²⁰ Srov. BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 25.

vyučování patřil všechn volný čas dětí a mládeže včetně zájmových aktivit, které děti vykonávaly mimo oblast školy a také mimo rodinné prostředí. Z toho vyplývalo, že výchova v rodině neměla být zařazována do výchovy mimo vyučování.²¹

„Pojem výchovy mimo vyučování podle slovníkové definice obsahoval veškerou veřejnou výchovnou činnost s dětmi a mládeží prováděnou mimo povinné vyučování. Uskutečňovat ji měla škola, dětská a mládežnická organizace (PO a ČSM), různé státní instituce a společenské organizace pracujících, které měly škole, ČSM a PO ve výchově pomáhat.“²²

1.2 Charakteristika výchovy mimo vyučování

Výchova mimo vyučování měla patřit v socialistickém Československu k základům výchovy každého jedince. Jádrem tehdejší komunistické výchovy mělo být zaujímání rolí, které nemohly být uspokojeny v rámci povinného vyučování. Ne proto, že by snad škola nebyla schopna zajistit řádnou výchovu každého občana, ale důvodem mělo být vytvoření vhodnějšího prostředí pro vykonávání dalších výchovných úkolů, které se měly odlišovat od povinného vyučování.²³

V sedmdesátých a osmdesátých letech byla snaha z některých pozic upřednostnit mimotřídní výchovu, ale zvítězilo pojetí výchovy mimo vyučování, které již v současné době není využíváno. Bláha se pečlivě zaměřoval na metodické postupy výchovy mimo vyučování a vycházel ze základního zdroje, kterým byl volný čas žáků. Rovněž si uvědomoval pokusy (o zeškolňování výchovy mimo vyučování) o co největší se přizpůsobení této výchovy škole a zaujímal vůči tomuto stanovisku odmítavý postoj.²⁴

V sedmdesátých letech se stále více objevovala koncepce výchovy mimo vyučování, která se projevovala rozvojem zájmových aktivit ve školním prostředí, ale současně působil i mocenský vliv v rámci výchovně-vzdělávacích činností. Vydáním metodického dokumentu *Další rozvoj československé výchovně-vzdělávací soustavy*

---

²¹ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 40-42.

²² Srov. DUDOVÁ, A., ŠINDELÍŘOVÁ, E. Volný čas - předmět zájmu sociologie a pedagogiky. In KAPLÁNEK, M (ed.), *Čas volnosti – Čas výchovy*, s. 57-92.

²³ Tamtéž, s. 81.

²⁴ Tamtéž, s. 81.

z roku 1976, který poukazoval rovněž na výchovu mimo vyučování, byla tato výchova zařazena do výchovně-vzdělávacího systému v socialistickém Československu.²⁵

V osmdesátých letech zvítězila nová koncepce výchovy mimo vyučování, kterou zajímal volný čas dětí a mládeže; jejím cílem bylo posílit zájmové aktivity a zlepšit jejich úroveň. V. Bláha si uvědomoval nutnost změn, které bylo třeba provést v koncepci. Především zdůrazňoval chybné výchovné cíle, které se nijak nelišily od školního vyučování. Chtěl se vyvarovat tomu, aby mimo povinné vyučování děti plnily stejné nebo podobné úkoly. V rámci nové koncepce měla mít výchova mimo vyučování odlišný cíl. Považoval za vhodné, aby výchovná činnost neprobíhala pouze v rámci školního prostředí. Snažil se poukázat na mimotřídní výchovu, která byla stále pod vlivem působení školní instituce a děti ji dostatečně nevnímaly jako výchovu, která probíhala mimo vyučování. Nevýhodou byla nízká kvalita výchovného působení a celkového přístupu mimotřídní výchovy.²⁶

Jádrem výchovy mimo vyučování ve školních institucích byl především rozvoj školních družin a školních klubů, které měly mít za úkol co nejlepší využívání volného času žáků základní školy; tento směr výchovy prosazoval hlavně kolektivní účast. Cílem mělo být co nejlepší výchovné působení na žáky, které zahrnovalo kvalitní využívání volného času. Spolupráce se očekávala také od rodin a dalších veřejných mládežnických organizací.²⁷

Výchova mimo vyučování se měla stát veřejnou výchovou, která měla jedince mimo jiné naučit vnímat pocit odpovědnosti, vzájemné spolupráce a kolektivního soužití.²⁸

Výchova mimo vyučování byla před rokem 1989 uváděna jako „*veškerá veřejná činnost s dětmi a mládeží prováděná mimo povinné vyučování.*“²⁹ Všechny veřejné organizace, které se zabývaly touto výchovou, měly prý především vytvořit vhodné prostředí, které by dovolovalo dětem projevit své zájmové schopnosti a jejich volný čas by byl rozumně naplněn.³⁰

V. Bláha se zmiňoval ještě o společensky organizované výchově mimo vyučování, kterou se snažily plnit všechny veřejné mládežnické organizace ve spolupráci se školní

---

²⁵ Srov. DUDOVÁ, A., ŠINDELÍŘOVÁ, E. Volný čas - předmět zájmu sociologie a pedagogiky. In KAPLÁNEK, M (ed.), *Čas volnosti – Čas výchovy*, s. 57-92.

²⁶ Tamtéž, s. 82-83.

²⁷ Tamtéž, s. 82.

²⁸ Tamtéž, s. 83.

²⁹ Tamtéž, s. 83.

³⁰ Tamtéž, s. 83.

institucí a která nezahrnovala vliv rodinného prostředí a čas trávený v rodině. Úkolem těchto organizací měl být rozvoj individuálních i kolektivních zájmových aktivit, které měly být dobrovolné a děti by je vykonávaly s radostí. Výchova mimo vyučování měla přinášet odreagování od školních povinností.³¹

1.3 Zavedení pojmu pedagogika volného času

Pojem pedagogika volného času postupně navázal na předchozí pojmy, kterými byla mimotřídní a mimoškolní výchova a výchova mimo vyučování. Posláním výchov bylo věnovat se dětem a mládeži v čase mimo jejich povinné vyučování. Běžnou náplní těchto výchov byla také péče o děti, které nemohly veškerý svůj volný čas trávit pouze v rodině a byly odkázány na využívání institucí, které poskytovaly mimotřídní a mimoškolní výchovu.³²

Poprvé bylo možné setkat se s pojmem pedagogika volného času na konci 60. let 20. století. Průkopníkem, který se pokusil vysvětlit tento pojem, byl Břetislav Hofbauer. Náplň pedagogiky volného času představil ve své knize *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR* z roku 1968.³³ Nejedná se však v této době o vědecký obor jako takový. Záměrem nebylo, aby mimoškolní a mimotřídní výchova ustoupila pedagogice volného času do pozadí. Tato pedagogika chtěla jen ukázat, že obě výchovy jsou stále pod vlivem školy a příliš se neliší od školních povinností.³⁴

Břetislav Hofbauer se stal významným představitelem pedagogiky volného času v období socialistického Československa, kde se také objevoval vliv mimotřídní a mimoškolní výchovy a působilo zde pedagogické ovlivňování volného času.³⁵

---

³¹ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 40-42.

³² Srov. DUDOVÁ, A., ŠINDELÍŘOVÁ, E. Volný čas - předmět zájmu sociologie a pedagogiky. In KAPLÁNEK, M (ed.), *Čas volnosti – Čas výchovy*, s. 57-92.

³³ Srov. HOFBAUER, B., KOTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*, s. 17.

³⁴ Srov. DUDOVÁ, A., ŠINDELÍŘOVÁ, E. Volný čas - předmět zájmu sociologie a pedagogiky. In KAPLÁNEK, M (ed.), *Čas volnosti – Čas výchovy*, s. 57-92.

³⁵ Tamtéž, s. 85.

1.4 Pojem volný čas v socialistickém Československu

V druhé polovině 20. století bylo možné se v československém prostředí setkat s několika pojetími volného času, pro něž byla určující dobová vymezení společenské úlohy práce. Nejprve práce měla tvořit důležitou oporu člověka, měla dávat vzor správného chování, vyžadovat poslušnost a určovat vztahy mezi lidmi. Lidé začali toužit po změně pracovní doby. Ve druhé etapě neměla práce už příliš výrazný vliv na člověka. Práce jedince byla vnímána pro zajištění jeho živobytí. Ve volném čase člověk toužil po uvolnění a svobodě, příjemném prožitku a rovnocenných vztazích mezi lidmi. Tato etapa trvala přibližně do roku 1980. Poté práce ztrácela své důležité postavení a docházelo ke změně hodnot. Člověk se více zajímal o možnosti využití volného času, ale ještě nedokázal vhodně tento čas naplnit. Vznikl konflikt mezi rodinnou výchovou a státní výchovou ve školách i v mimoškolních institucích.³⁶

1.5 Vývoj a způsoby trávení volného času v socialistickém Československu

V 60. letech byl zaveden pracovní týden o pěti pracovních dnech po 8,5 h denně. Takto vymezená pracovní doba setrvala až do roku 1989. S rozvojem průmyslu a obchodu se snižovala radost z vykonané práce, která se kompenzovala konzumním blahobytem. Člověk vyhledával možnosti prožívání volného času a mělo mu to přinášet uspokojení.³⁷

Vlivem změn, ke kterým v této době docházelo, mělo být poukázáno na to, že ani škola, ani rodina, nezaručí všestranný rozvoj dítěte a mládeže. Aktivity volného času měly pomáhat mládeži v zapojení do školního života, obce i společnosti. Vznikala venkovní střediska, která mohla být využívána pro pohybové činnosti a aktivní odpočinek. Jeden den v týdnu byl vymezen pro tělesnou výchovu, pobyt v přírodě a sportovní aktivity. V této době také postupně docházelo k zavedení volných sobot.³⁸

---

³⁶ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 25-26.

³⁷ KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. Studijní texty pro pedagogy volného času, s. 14.

³⁸ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 32-33.

V 60. letech se pro institucionalizovaný volný čas dětí a mládeže používal termín výchova mimo vyučování. Předností mělo být dobrovolné rozhodnutí dítěte k účasti na zájmových aktivitách. V této době mělo docházet ke zlepšení podmínek využití volného času a volný čas se měl stát důležitou součástí života dětí a mládeže. Zkrácení pracovní doby, zavedení pětidenního pracovního i školního týdne začalo přispívat k jeho rozvoji. Počet dětí ve školách se zvyšoval a s tím mohl růst zájem o volnočasové aktivity. Zkrácení pracovní doby rodičů mělo příznivě působit na volný čas dětí a mít kladný vliv na rodinný život. Rodiče mohli získat více času na výchovu svých dětí. Volný čas se postupně stával samozřejmou součástí každodenního života.³⁹

V průběhu 70. let se začínala prosazovat koncepce mimotřídní výchovy a volný čas děti trávily mimo vliv rodiny a mimo povinné vyučování. Velké oblibě se rovněž těšilo využívání hromadných sdělovacích prostředků, přední místo zaujímal sledování televize, poslech rozhlasu, poslech gramofonových desek a četba knih. Dospělí lidé dávali přednost odpočinku v domácím prostředí, péči o domácnost a navštěvování se s přáteli.⁴⁰

Vliv na příznivý rozvoj volného času měl nárůst obyvatelstva ve městech. Děti a mladí lidé si mohli vybírat neformální individuální, společné zájmové nebo veřejně prospěšné činnosti. Zaměřovali se na různé stránky obsahu volného času – sport, turistiku, přírodovědné kroužky, hudbu, techniku, uměleckou tvořivost. Město mělo i negativní dopad na děti a mládež, neboť současně nabízelo i anonymní prostředí, nevázanost a neodpovědnost k sobě i svému okolí. Vznikala sdružení i instituce pro volnočasové aktivity. Volný čas se realizoval i mimo město, kde městské rodiny využívaly chalupaření a trávily volný čas v přírodě. Tyto způsoby trávení volného času si děti trvale osvojovaly. Volný čas vesnických obyvatel také procházel změnami. Některá kulturní zařízení na vesnicích zanikala, protože děti se zúčastňovaly i aktivit mimo bydliště, jezdily na soutěže a zájezdy. Vesnické děti mnohem obtížněji naplňovaly svůj volný čas zájmovými aktivitami než děti městské.⁴¹

K rozvoji volného času přispěl vznik specifických středisek a institucí – Domů mládeže. Vznikla zařízení výchovy a péče pro děti zaměstnaných rodičů – školní družiny a kluby. Střediska dětí a mládeže se měla vyznačovat dobrovolnou účastí, měla mít všestranný obsah a různorodost, podporovat zájmy dětí a jejich nadání. Značný

---

³⁹ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 33.

⁴⁰ Tamtéž, s. 33.

⁴¹ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 30-32.

význam měly Pionýrské a mládežnické organizace. „Pionýr byl druhým největším sdružením dětí a mládeže. Tento název odkazoval k průkopnictví a novátorství. Pionýrská organizace vznikla po vzoru organizace sovětských dětí, vyvinula se ze dvou organizací – Pionýra a Junáka.“⁴² Tato organizace se vyznačovala masovostí a jednotností. Jejím cílem bylo vytvářet různorodé aktivity ve volném čase dětí s ohledem na věkové zvláštnosti, měla rozvíjet osobnost po stránce kulturní, technické, přírodovědné a především pohybové. Svůj volný čas v rámci pionýrské organizace mohly děti trávit v přírodě, na sportovních akcích, zúčastňovaly se výletů a táborů. Organizace podporovala zájmovou činnost dětí mimo vyučování.⁴³

Pionýr byl také ideologickým nástrojem a jeho cíle se výrazně nelišily od cílů škol. Pionýrská organizace se prezentovala jako dobrovolná instituce, chtěla tímto dojmem zapůsobit na děti a získat jejich dobrovolnou účast, která však byla spíše vynucená a nic jiného v tomto směru dětem nezbývalo. Úkolem této organizace byla především výchova dětí k poslušnosti, což nemusel být špatný předpoklad, ale ne všechny názory na výchovu byly správné a ideální.

---

⁴² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, s. 107.

⁴³ SVATOŠ, Z. (ed.). *Pionýrská encyklopedie 2*, s. 407.

2 Koncepce výchovy mimo vyučování

V jednotlivých koncepcích výchovy mimo vyučování do 70. let jsou zdůrazněny teorie a metodiky této výchovy. O položení základů teorie výchovy v době mimo vyučování se zasloužili Václav Bláha a Rudolf Opata, jejichž příspěvky ovlivnily vznik této koncepce. V této době docházelo k rozvoji socialistické společnosti a byl zaveden nový pojem společensky organizovaná výchova mimo vyučování.

2.1 Rozvoj teorie a metodiky výchovy mimo vyučování a její význam

V 60. letech se autoři začali více zajímat o teoretickou stránku výchovy mimo vyučování, inspirovali se především v sovětské pedagogice, která se jim stala vzorem pro další vývoj v této oblasti. Došlo k vytvoření metodiky a ke zlepšení metodické činnosti pionýrských domů. To vše přispělo ke vzniku samostatné oblasti - výchovy mimo vyučování, která zahrnovala mimotočinnosti a mimoškolní činnost. Ze strany některých autorů byl zájem o to, aby nedocházelo k výrazným rozdílům mezi těmito činnostmi a mohly být chápány v rámci jedné oblasti. J. Špičák poukázal na přínos R. Sedláře v jeho monografii *Výchova mimo vyučování, její tradice a principy*, kde se pokusil vysvětlit a ukázat kladné stránky této oblasti, které přispěly k dalšímu vývoji.⁴⁴ Dalšími významnými autory, kteří se zasloužili o rozvoj teorie a metodiky výchovy mimo vyučování, byli R. Opata a V. Bláha.

Cílem této pedagogické disciplíny bylo přenesení teoretických znalostí do praxe v rámci volného času dětí a mládeže. Byly zde vidět snahy o jeho efektivní využití, které měly vést ke zvyšování zájmu dětí o mimovyučovací činnost. Důležitým hlediskem byla věková kategorie dětí, které se měl přizpůsobovat obsah této činnosti.⁴⁵

Teorie a metodika výchovy mimo vyučování se zabývala převážně mimoškolní oblastí. Snažila se specifikovat cíle a úkoly výchovy tak, aby mohla probíhat výchovná činnost v příznivých podmínkách.⁴⁶

---

⁴⁴ Srov. SEDLÁŘ, R. *Výchova mimo vyučování, její tradice a principy*, s. 201.

⁴⁵ ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*, s. 14-15.

⁴⁶ Tamtéž, s. 15-16.

Co se týče teorie mimotřídní výchovy, nelze si nevšimnout, že škola měla příliš silný vliv na mimotřídní výchovu a tato výchova úplně neodpovídala charakteru výchovy mimo vyučování, která rovněž zahrnovala mimoškolní oblast.⁴⁷

O další vývoj teorie a metodiky výchovy mimo vyučování byl velký zájem ze strany autorů, kteří se zasloužili o zvyšující se úroveň této oblasti. Objevila se zde také myšlenka založení vysokoškolského studia, které by umožnilo kvalitní přípravu pedagogů zabývajících se výchovou mimo vyučování.⁴⁸

2.2 Realizace koncepce v období 60. let a její další rozvoj

I když se v této době začala uskutečňovat koncepce výchovy mimo vyučování, docházelo k nedorozumění a chybám v této oblasti výchovy. Problém byl rozsáhlejšího charakteru. Výchova mimo vyučování stále ještě nebyla spojována s oblastí volného času dětí a z hlediska společnosti tomu nebyla věnována dostatečná pozornost. Cílem mělo být vytvoření prostoru pro oblast výchovy mimo vyučování v celkové výchovně vzdělávací soustavě a tato výchova se měla prezentovat jako samostatná oblast. Nebylo příliš srozumitelné, co si lze představit pod pojmem autonomie této oblasti a těžko se dalo hned očekávat viditelné zlepšení výchovy mimo vyučování.⁴⁹

Významnými autory, kteří se touto problematickou otázkou zabývali, byli především R. Opata, R. Sedlář a V. Bláha. Tito představitelé se zaměřovali na odlišení školního vyučování od mimovyučovací činnosti, která probíhala nejen ve školách, ale i v zájmových kroužcích mimo školu. V podmínkách pro utváření koncepce výchovy bylo vyžádáno zlepšit přípravu odborníků v tomto oboru a pozornost byla zaměřena na vzdělání a zvyšující se kvalifikaci pedagogů a vychovatelů. Problémem zůstával termín mimotřídní výchova, se kterým nesouhlasili B. Hofbauer a V. Bláha. Tento termín pocházel ze sovětské pedagogiky, a tudíž nevystihoval přesné pojetí naší koncepce výchovy. Pro úspěšné uskutečnění výchovy mimo vyučování byl důležitý celkový pohled na koncepci a vytvoření systému výchovy jako celku. Bylo chybou chápat tuto

---

⁴⁷ ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*, s. 14-16.

⁴⁸ Tamtéž, s. 15-16.

⁴⁹ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 13-14.

výchovu jako vedlejší činnost školy, stejně tak jako zařazovat do této oblasti rodinnou výchovu.⁵⁰

Později bylo v plánu vylepšit celkový stav koncepce, ale vliv dřívějších vzorů byl stále silný a nebylo snahou všech zúčastněných stran posunout výchovu novým směrem. Nebylo to způsobeno jen vlivem literatury, ale i zkušenostmi některých pedagogů. Snahou bylo překonání vlivů z praxe, odstranění konkrétních problémů, ale stále se nedostavovaly lepší výsledky, které by umožnily rozvoj žádoucím směrem. Podle V. Bláhy se pedagogická koncepce výchovy mimo vyučování vyznačovala komplexními nedostatky, které žádaly odstranění a nové řešení. Bylo třeba zamyslet se nad touto oblastí výchovy jako nad celkem a uvědomit si, zda takto postavená koncepce by mohla být přínosem do dalšího rozvoje. Pro další koncepci bylo vhodné provést celkovou změnu od začátku tak, aby viditelně ovlivnila její další vývoj.⁵¹

Zásadní změnu na této cestě přineslo zavedení pětidenního vyučování, k čemuž došlo ve školním roce 1968/69. Tím mělo být dopřáno dětem větší množství volného času, který děti mohly využívat v rámci výchovy mimo vyučování a tato oblast začala získávat větší prostor a nabývat na důležitosti. Aby mohl být zahájen obrat k lepšímu, bylo nutné zaměřit se nejdříve na celkovou oblast výchovy mimo vyučování a poté pozornost obrátit na konkrétní odvětví tohoto oboru.⁵² Pozitivním přínosem bylo rovněž zlepšení metodické činnosti této výchovy, užitečné rady z praxe a zkušenosti odborníků v tomto oboru.⁵³

2.3 Společensky organizovaná výchova mimo vyučování

Stále více odborníků v této oblasti začalo využívat komplexní název výchova mimo vyučování neboli společensky organizovaná výchova mimo vyučování, která vyjadřovala jednak výchovu mimotřídní a jednak výchovu mimoškolní. Nebylo nutné používat nadále oba tyto termíny, protože jejich význam vyjadřoval podobné zaměření výchovy dětí ve volném čase a mělo být v zájmu vychovatelů, aby se oba tyto termíny

---

⁵⁰ KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika volného času*, s. 50-98.

⁵¹ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 13-14.

⁵² Tamtéž, s. 13-14.

⁵³ KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika volného času*, s. 50-98.

spojily. Nebylo příliš důležité, zda se dětem ve volném čase věnoval pedagog v rámci školní instituce nebo vychovatel pracující v zájmových organizacích mimo školu. V popředí výchovy byl stejný zájem, který měl být zaměřen ve prospěch dětí a na jejich rozvoj ve výchově mimo vyučování. Školské i mimoškolské instituce se mohly navzájem doplňovat a navazovat na sebe. Rozvoj v zájmových činnostech dětí mohl být přínosem i pro předměty povinného vyučování. Nebylo již nadále nutné používat termín mimotřídní a mimoškolní výchova, ale rovněž to nebylo ani vyloučené. S výchovnou činností dětí ve volném čase měl souviset výběr vhodných forem a metod práce v této oblasti, která probíhala ve škole mimo povinné vyučování nebo v mimoškolských institucích. Z hlediska socialistické pedagogiky a potřeb autoritářského systému bylo žádoucí, aby se děti zúčastňovaly volnočasových aktivit, nevybočovaly z kolektivu a měly pocit, že zájmová činnost je nepovinná, čímž měl být zvýšen jejich zájem na účasti v zájmové činnosti.⁵⁴

Důvodem, proč se přestaly používat termíny mimotřídní a mimoškolní výchova, bylo nepřesné rozlišení, kde probíhala výchovná činnost s dětmi v rámci povinného vyučování a kde naopak byla začleněna do nepovinné a zájmové činnosti. Některé předměty povinného vyučování probíhaly i mimo školu a stále se jednalo o povinnou výuku a naopak některá zájmová činnost mohla probíhat přímo ve třídě. Školní i mimoškolní činnost mohla být vzájemně propojena a tudíž měla být pro děti přínosem. V rámci školního vyučování děti mohly využít znalosti ze zájmových kroužků a naopak zájmová činnost mohla působit kladně na pochopení látky některých učebních předmětů. Stejně tak jako školní vyučování vzdělávalo děti, mohla to dokázat i výchova mimo vyučování. Obě tyto instituce se věnovaly výchově a vzdělávání dětí, i když každá jiným způsobem a v jiném rozsahu. Rozdíl měl být v nepovinném zaměření v oblasti výchovy mimo vyučování.⁵⁵

Pojem mimotřídní a mimoškolní výchova vyjádřil souhrnně následující termín: společensky organizovaná výchova mimo vyučování. Tento termín zahrnoval školské i mimoškolské volnočasové aktivity dětí, které se konaly ve společenských organizacích a nebyly součástí povinného vyučování ani rodinné výchovy. Měly být dobrovolné a působit na rozvoj dětí po všech stránkách. V plánu bylo, aby tyto aktivity přinášely dětem především odpočinek, relaxaci, radost a chuť do dalšího vzdělávání formou

---

⁵⁴ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 25-30.

⁵⁵ Tamtéž, s. 25-30.

zájmového zaměření. Tímto způsobem mohla probíhat výchovně vzdělávací činnost v rámci volného času dětí.⁵⁶

2.4 Význam volného času pro výchovu mimo vyučování

Velký vliv na nárůst volného času dětí mělo zavedení pětidenního školního vyučování v roce 1968/69. Tím byla pozornost více zaměřena na oblast volného času dětí, kterému mohl být věnován větší důraz v rámci výchovy mimo vyučování. Za této změny volného času dětí bylo úkolem vychovatelů upozornit na to, aby se celá situace nepřehlížela a nezanedbávala. Čím více volného času dětem zbývalo, tím větší význam v této oblasti to mohlo znamenat pro výchovu mimo vyučování. Bylo třeba upozornit na to, aby se společnost více zaměřila na způsoby trávení volného času dětí a sledovat, jaký vliv má na ně výchova mimo vyučování. Výchova jedince neprobíhala pouze ve škole v rámci povinného vyučování nebo v rodině, ale velký podíl na utváření osobnosti mohla mít právě výchova mimo vyučování. Cílem mělo být zahrnutí získaných zkušeností z praxe a odborných znalostí do pedagogické koncepce. Maximálním využitím těchto zkušeností mělo dojít k ovlivnění celé osobnosti dítěte a účelem bylo podpořit dítě, aby mělo zájem zúčastnit se těchto aktivit mimo vyučování, které by působily na jeho rozvoj a usměrňovaly výchovu patřičným směrem. Vhodné využití volného času mělo dětem přinášet dostatek energie na přípravu ve školním vyučování, což mohlo mít kladný vliv i na jeho samotný průběh. Bylo třeba si uvědomit, že obě tyto oblasti spolu souvisí a vzájemně se ovlivňují. Spokojenost dítěte se potom měla odrážet v plnění jeho školních povinností. Podstatným hlediskem mělo zůstat vyvážené využití času, které dítě věnovalo školnímu vyučování a volnému času v rámci výchovy mimo vyučování.⁵⁷

Tato výchova se snažila působit nenásilným dojmem, aby dítě mělo pocit, že je založená na dobrovolnosti a že v jejím zájmu je prospěch dítěte a celé společnosti. Nelze ale přehlédnout, že se jednalo spíše o manipulaci, než o dobrovolnost. Na druhé straně faktem je, že děti měly možnost navštěvovat zájmové kroužky a věnovat se

---

⁵⁶ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 25-30.

⁵⁷ Tamtéž, s. 30-32.

zájmovým aktivitám, které byly přiměřené jejich věku a dokázaly jejich volný čas částečně uspokojit.

2.5 Další rozvoj výchovného působení v socialistické společnosti

V socialistické společnosti byly naplánované podmínky pro další rozvoj volného času dětí a mládeže. Tato společnost, která si říkala socialistická, byla společností autoritářskou, vycházela přitom z dědictví totalitního systému ukotveného především v 50. letech. Společnost chtěla působit na každého jedince v oblasti výchovy mimo vyučování. Tento rozvoj volného času měl ovlivňovat celou společnost a zasahoval i do života dospělých jedinců, kterým měl přinášet možnost realizace. V této socialistické koncepci se očekávalo, že děti vykompenzovaly své školní povinnosti zájmovými aktivitami v rámci volného času. Dospělí měli pociťovat potřebu odreagovat se a následně tím získat chuť a sílu do dalších pracovních úkolů.⁵⁸

S rozvojem výchovného působení v socialistické společnosti v rámci institucionalizovaného volného času se zvyšovaly i nároky týkající se potřeb v této oblasti. Cílem byla nabídka zájmových aktivit širšího rozsahu. Velké oblibě se těšila oblast sportu a tělovýchovy, která zahrnovala turistiku a pobyty v přírodě. Volnočasové aktivity se mohly stát každodenní součástí života člověka. Aby výchova mimo vyučování splnila tyto požadavky, bylo třeba je zohlednit v rámci komplexního pojetí pedagogické koncepce.⁵⁹

Společensky organizovaná výchova mimo vyučování byla zahrnuta jednak do výchovy, která probíhala v rámci školy – školní družiny a kluby, a jednak do výchovy mimo školní instituce, která se konala např. v rámci Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže (PO SSM), tělovýchovných jednot, lidových škol umění a dalších zájmových klubů.⁶⁰ Děti měly možnost navštěvovat lidové školy umění, které postupně vznikaly ze základních hudebních a výtvarných škol. Jejich úkolem mělo být výchovné působení v oblasti umění a rozvoj uměleckého nadání.⁶¹ Všechny tyto

---

⁵⁸ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 38-67.

⁵⁹ Tamtéž, s. 38-67.

⁶⁰ Tamtéž, s. 67.

⁶¹ *Základní předpisy pro lidové školy umění*, s. 7.

instituce měly za úkol ovlivňovat výchovné působení v rámci volného času dětí po skončení povinného vyučování.

Odlišnost stylu výchovy ve škole během vyučování a v rámci výchovy mimo vyučování měla zůstat vždy viditelná a neměla být opomíjena. Faktem, ale byl podobný cíl systému výchovy v rámci socialistické společnosti, která zahrnovala obě oblasti výchovného působení. Výchova mimo vyučování začínala mít silné postavení ve společnosti a mohla se dále rozvíjet jako samostatná oblast a ovlivňovat systém výchovy.⁶²

---

⁶² BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 67.

3 Dobové koncepce výchovy mimo vyučování

Podmínky dalšího rozvoje výchovně vzdělávací soustavy stanovila koncepce výchovy mimo vyučování ze 70. let. V této době docházelo k nárůstu zájmových činností, na kterých se podílela řada školních i mimoškolních institucí.

3.1 Vytvoření nové koncepce výchovy mimo vyučování

Zamyšlení nad starou koncepcí vedlo k posouzení jejího vlivu na výchovu dětí v době mimo vyučování. Její plány a cíle byly převážně teoretického charakteru a příliš to neodpovídalo praktické stránce. Vycházelo se z toho, že původní záměr této koncepce nebyl úplně chybný. Ne vše se ale podařilo a mělo dobrý výsledek v praxi. Rozhodně se nedalo mluvit o tom, že by koncepce byla ideální.⁶³ Výsledky této koncepce přiměly mnoho odborníků v této oblasti k zamyšlení a donutily je uvědomit si viditelné potíže, které koncepce přinesla. Nejednalo se pouze o běžné problémy, které by se daly přehlédnout. Změna v tomto směru byla nutná. Bylo snahou najít nová řešení a uvědomit si důvody, které ke změně vedly. Především to byl silný nárůst školních družin, které se měly věnovat výchovně vzdělávací činnosti dětí v době mimo vyučování. Ne všichni si však uvědomovali, že tato výchova nesouvisí s povinným vyučováním. Nepřispívalo k tomu ani nedostatečné vzdělání pedagogů a vychovatelů v tomto oboru. Chybělo jasné vymezení výchovy dětí v době mimo vyučování, které by jasně zdůraznilo odlišnost od školního vyučování, což nemuselo přispívat ke kladnému vlivu na výchovu a rozvoj osobnosti. Toto přílišné propojení školních družin s vyučováním přinášelo další problémy. Za zmínku stojí, že cíle, metody i formy práce se přizpůsobovaly školnímu vyučování a škola se dostávala do nadřazeného postavení. Tyto problémy vedly k vytvoření nového pojmu poškolsťování. Znamenalo to, že výchova mimo vyučování navazovala na školní výuku a nezdálo se být nutné nad tím více přemýšlet, což mohlo znamenat, že celá koncepce se minula účinkem a neměla pozitivní účinek na děti.⁶⁴

---

⁶³ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 10-11.

⁶⁴ Tamtéž, s. 10-20.

Snahou některých vychovatelů bylo nenechat se tímto jevem příliš ovlivnit. Obecně bylo možné, aby výchova mimo vyučování splynula s časem, který děti trávily během povinného vyučování. Podle V. Bláhy se jednalo o situaci, která vyžadovala celkovou změnu koncepce a nový pohled na výchovu mimo vyučování. Tato výchova se netýkala jen školních družin, ale i dalších zájmových organizací a institucí. Nejednalo se pouze o chybné pojetí této výchovy ve školních družinách, ale zasahovalo to i ostatní zájmové činnosti, které se konaly mimo školu.

Nové teze této koncepce byly uvedeny v dokumentu *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*.⁶⁵

3.2 Rozvoj výchovně vzdělávací soustavy

Nové požadavky na výchovu dětí mimo vyučování byly zformulovány v metodickém dokumentu *Další rozvoj Československé výchovně vzdělávací soustavy*, který byl vydán v roce 1976. Na vydání dokumentu měl zájem ÚV KSČ na zasedání již v r. 1973. Proklamovanou snahou byl harmonický a všestranný rozvoj osobnosti, podpora zájmových činností. Přínosem pro tento požadavek mělo být zvyšování kvality a vzdělání pedagogických pracovníků. Nová koncepce měla jasné představy výchovy jedince, jejímž cílem bylo připravit ho na život v socialistické společnosti. V této koncepci se hovořilo o přestavbě celého školského systému. Se stejným důrazem bylo pamatováno na školní vyučování i na výchovu mimo povinné vyučování. Aby tyto zásady mohly být splněny, měly se obě výchovy vzájemně doplňovat a podporovat. I přesto neměl být přehlédnutelný rozdíl mezi těmito výchovami a každá jejich funkce měla být výrazná a odlišná. Podle teoretických plánů měla tato koncepce připravit samostatné a tvůrčí jedince vybavené potřebnými schopnostmi a dovednostmi.⁶⁶

Dle dobových hodnocení představoval tento metodický dokument dlouhodobé plány v oblasti výchovně vzdělávacího systému a celkově měl zvýšit úroveň vzdělanosti celé společnosti. K této změně mělo přispět také zavedení studia v oblasti pedagogických oborů, kde se měli připravovat na své profese učitelé a vychovatelé. Ve svých požadavcích se nová koncepce zdála být náročná a dobře propracovaná. Proklamovaným cílem a úkolem koncepce bylo získat si důvěru každého jedince a tím

---

⁶⁵ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 10-20.

⁶⁶ Tamtéž, s. 15-20.

mu umožnit účast na společenské činnosti. V tomto směru byla zdůrazněna úloha Socialistického svazu mládeže a jeho Pionýrské organizace. Celkové vylepšení podmínek v oblasti výchovy a vzdělání mělo přispět k rychlému vývoji zralého jedince. Rovněž zvýšení účasti dětí na volnočasových aktivitách bylo žádoucí. V tomto dokumentu byla veřejně ustanovena výchova mimo vyučování jako součást socialistického výchovného systému a cílem bylo především vylepšit zájmovou činnost dětí ve všech směrech.⁶⁷

K všestrannému rozvoji dětí měly přispět školní družiny, Domy pionýrů a mládeže, lidové a jazykové školy. Tyto instituce měly podporovat zájmovou činnost dětí, na které se měly snažit výchovně působit a tím v podstatě nebýt v rozporu s výchovným vlivem školy. Na tento rozvoj měly vliv i další zařízení, která byla součástí školy. Jednalo se např. o školní knihovnu nebo dílny. Zájem u dětí měly vzbudit i akce konané v rámci školy v přírodě. Výhodou škol v přírodě byla možnost vykonávat zájmové činnosti ve venkovním prostředí a tím ovlivnit zdravý vývoj jedince. Tento dokument se věnoval i rozvoji talentovaných dětí. Jejich zájem a rozvoj nadání měly uspokojit lidové školy umění, kde se děti mohly věnovat výtvarnému kroužku nebo hře na hudební nástroj. Výchova v tomto směru měla dětem zajistit estetické cítění a vkus. Děti tak měly získat pocit uspokojení v tomto směru a těšit se kulturnímu vyžití. Z pohledu nové společnosti v době vzniku socialistické koncepce se mohlo jednat o maximální příležitost, která dětem mohla být nabídnuta v uměleckém směru. Koncepce nabízela i možnost rozvoje jazykového nadání. Byl to však jen nepatrný výběr jazyků, ve kterých se děti mohly vzdělávat. V koncepci bylo pamatováno i na děti, které neměly možnost vyrůstat ve své rodině. Těmto dětem měl být náhradním útočištěm dětský domov. Problémovým dětem měly poskytovat pomoc výchovné ústavy.⁶⁸

Dokument zdůrazňoval spojitost mezi výchovou a vzděláváním a zvyšujícími se nároky v této oblasti. Rovněž učitelé měli zvyšovat své kvalifikace a tím kvalitněji působit na výchovně vzdělávací oblast. Měl zde být vysvětlen a představen nový způsob výchovného vlivu na děti, který měl především zdůrazňovat individuální přístup. Ale podrobnosti o tom, jak by měl vypadat tento přístup, nejsou v koncepci blíže uvedené. Individuální přístup měl mít souvislost s novým a moderním pojetím výchovně vzdělávací činnosti. Tento moderní přístup měl prosazovat i tvořivost v pojetí

---

⁶⁷ *Další rozvoj*, s. 1-5.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 12-13.

pedagogického působení. Jakou tvořivost si tvůrci koncepce představovali, nebylo více specifikováno. Základ nové koncepce výchovy měly tvořit v té době žádoucí formy a metody práce, které by odpovídaly požadavkům této koncepce a mohly být uplatňovány v komplexní oblasti výchovy a vzdělávání v rámci povinného vyučování i v činnostech konaných mimo vyučování.⁶⁹

Výchova mimo vyučování zaujímala v socialistické výchovně vzdělávací soustavě důležité postavení. Svůj podíl na ní měly školy a další mimoškolní instituce. Zájmová činnost měla výchovně působit i na prospěch dětí ve škole. Základ této výchovy byl jednoznačně ukotven ve školních družinách a klubech. Na tyto instituce měly mít vliv i činnosti Pionýrské organizace SSM. Cílem byla výchova a naplňování volného času dětí.⁷⁰ Ve školní družině měly děti možnost přípravy na vyučování, pokud ovšem dobrovolnost nebyla zaměňována za povinnost v tomto směru. Předpokladem mohlo být zlepšení prospěchu dětí a zvýšení zájmu o školní předměty. Ve skutečnosti však mohlo tento dojem způsobovat zdůraznění úlohy výchovy prováděné v rámci povinného vyučování a děti tudíž nemusely dostat moc příležitostí k tomu, aby si mohly uvědomit rozdíl mezi časem tráveným ve škole a časem, který už nepatří do povinného vyučování.⁷¹ Čas trávený ve školní družině měl být i přínosem převážně pro děti, které neměly možnost být bezprostředně po vyučování v domácím prostředí. Dalšími výchovně vzdělávacími zařízeními byly Domy pionýrů a mládeže, stanice techniků a přírodovědců. Měly za úkol pořádat pravidelné i příležitostné aktivity a v rámci těchto aktivit doplnit výchovné působení, které se nevyklučovalo s výchovným působením školy. Děti tím měly možnost vyplnit volný čas vhodnými činnostmi. V této době ale byl stále uplatňován autoritativní styl výchovy tehdejšího totalitního, respektive autoritářského režimu a děti tudíž mohly jen těžko projevit svobodné rozhodnutí, které by působilo nenuceným a přirozeným dojmem.⁷²

Dalším cílem, který je v tomto dokumentu uveden v rámci výchovy mimo vyučování, byl požadavek dopřát všem dětem stejné šance v oblasti zájmových činností, aniž by bylo bráno v úvahu rodinné prostředí, ze kterého dítě pocházelo. Nabídka zájmové činnosti měla ovlivnit děti při výběru budoucího povolání a rovněž podpořit žáky s horším prospěchem.⁷³

---

⁶⁹ *Další rozvoj*, s. 28-29.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 28-29.

⁷¹ *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy II*, s. 70.

⁷² *Další rozvoj*, s. 41-43.

⁷³ *Další rozvoj II*, s. 68-71.

V tomto dokumentu byla pozornost zaměřena i na formy výchovy mimo vyučování, které měly být pravidelné, příležitostné a individuální. Všechny tyto formy měly na sebe navazovat a děti byly povzbuzovány, aby se v rámci zájmového kroužku zúčastnily soutěží. Na děti bylo myšleno i v rámci prázdninových měsíců. Dětem byly nabídnuty tábory a výlety, kde měly možnost dále se věnovat zájmové činnosti. Rodiče dětí měli projevovat zájem o účast svých dětí na zájmových aktivitách a pravidelně se setkávat s vychovateli a pedagogy, aby tím podporovali vliv výchovy v době mimo vyučování.⁷⁴

Souhlas rodičů mohl být přínosem pro účast dětí v zájmovém kroužku, ale vždy se mělo přihlížet k rozhodnutí dítěte a brát ohled na to, co ho baví.

Na výchově dětí v době mimo vyučování se měly podílet školní i mimoškolní instituce. Vliv konkrétních činitelů v oblasti výchovy byl závislý od toho, jaký úkol zde jejich role hrála a jaké byly cíle jejich výchovy. Podstatnou složku v této oblasti vytvářely např. různé materiální a prostorové podmínky a rovněž druh zaměření určité instituce. Některé instituce pokrývaly obecně všestranné zájmové aktivity a některé naopak byly soustředěné na úzké vymezení jedné činnosti.⁷⁵

3.3 Hlavní principy výchovy mimo vyučování, její význam a cíle

Co se týče principů výchovy mimo vyučování, bylo možné je chápat jako požadavky, podle kterých se řídila výchova v této oblasti jako celek. Obecné principy byly doplňovány ještě konkrétními principy, kterým měl být např. princip dobrovolnosti. Podle dobového hodnocení bylo možné si představit pod tímto principem zajímavý a bohatý program, ve kterém by děti samy od sebe projevíly zájem o účast.⁷⁶ K principu dobrovolnosti přibývaly ještě další principy, které měly být charakteristické tvořivostí, přiměřeností a podporou kolektivní spolupráce. Na dodržování principu dobrovolnosti měl být kladen velký důraz, protože měl děti postupně přivést k tomu, aby se z nich staly samostatné bytosti. Byl to jeden z nejdůležitějších principů, který se neměl přehlížet.⁷⁷

---

⁷⁴ *Další rozvoj II*, s. 68-71.

⁷⁵ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 70-71.

⁷⁶ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 97-98.

⁷⁷ ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*, s. 28-29.

Z mého pohledu se nejednalo vyloženě o možnost nenásilného rozhodnutí. Tento požadavek měl i druhou tvář, kterou bylo využívání síly tehdejší moci a mohlo se jednat jen o přetvářku, co se týče požadavku dobrovolnosti. Nemuselo být tak úplně pravdou, že z dětí vyrostou samostatné osobnosti.

Podle Bláhy měly ve výchově mimo vyučování důležitou roli další principy, které měly podporovat vyrovnání času tráveného v rámci povinného vyučování a v rámci nepovinných aktivit. V principech dále prosazoval přiměřený odpočinek, výchovnou a vzdělávací činnost, ve které se měly uplatnit individuální a skupinové činnosti. Všechny tyto principy vyjadřovaly poslání volného času ve společnosti a vztahovaly se k náplni výchovy mimo vyučování, k jejím cílům a úkolům a vyjadřovaly význam výchovy. Tyto principy byly představovány jako hlavní a podstatné pilíře v této oblasti výchovy. Spolu s nimi byly zde ještě další všeobecné principy, které se týkaly výchovy jako celku a označovaly např. cílevědomost, odpovědnost a poukazovaly na nedílné spojení výchovy a vzdělávání.⁷⁸

Co se týče cílů výchovy mimo vyučování, měly směřovat k všestrannému rozvoji každého jedince a přispět k tomu, aby člověk byl lépe vybaven do života ve společnosti. Cíle představovaly podstatnou část v celém procesu výchovy. K naplnění cílů měly především přispět praktické činnosti napomáhající utvářet vlastnosti jedince a přispívat k utváření žádoucích vztahů v celé společnosti.⁷⁹ Pro zdůraznění významu výchovy mimo vyučování se jako příznivé jevily základní požadavky, které byly zaměřené např. na oblast mezilidských vztahů a na vybavenost mládeže určenými schopnostmi, se kterými si měli vystačit při uplatnění ve své budoucí profesi. Tím bylo směřováno k naplnění obecného cíle, kterým mělo být přispěno k tehdejším požadavkům na rozvoj každého jedince.⁸⁰ Tím ale nemusel být zajištěn růst jeho odpovědnosti a tudíž nemuselo docházet k uvědomování si důležitosti úlohy volného času.

Cíle měly zahrnovat všechny složky výchovy, tím se rozuměla převážně složka rozumová, pracovní, mravní a tělesná. Obecné cíle mohly být naplněny jednak při vyučování a jednak během výchovy mimo vyučování. Vliv na obecné cíle mohla mít rovněž rodina.⁸¹

---

⁷⁸ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 97-99.

⁷⁹ BLÁHA, V. „et al.“. *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*, s. 12-14.

⁸⁰ ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*, s. 20.

⁸¹ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 72-73.

Oblast výchovy mimo vyučování měla přinášet dětem možnost života v kolektivu, kde mohly získávat zkušenosti potřebné pro seberozvoj, pokusit se uplatňovat své nadání a zároveň se učit samostatnosti.⁸² To vše mělo být dětem dopřáno v rámci možností tehdejších totalitních poměrů socialistického Československa.

Dominantní úlohu v této složce výchovy měla mít především sportovní výchova, estetická a mravní výchova. Bylo žádoucí podporovat úlohu výchovy mimo vyučování, přesvědčovat děti v tom, aby neváhaly a zúčastnily se zájmové aktivity. Děti měly získat pocit, že je k tomu vede svobodné rozhodnutí.⁸³

3.4 Obsah výchovy mimo vyučování

Jednu z hlavních částí výchovy zaujímal její obsah. Tato obsahová složka byla přínosem k tomu, aby mohly být naplněny obecné i konkrétní cíle výchovy. V obsahové složce mělo být přihlíženo k potřebám dětí a bráno v úvahu to, co většinou upoutalo jejich pozornost a stalo se středem jejich zájmu. Důležitý podíl na tom mohlo mít i prostředí, kde výchova probíhala. Nad cílem a obsahem výchovy se mělo uvažovat vždy z komplexního hlediska, aby bylo možné snadněji porozumět všem souvislostem kolem výchovy. V obsahu měly být zohledněny rozmanité činnosti, např. odpočinkové, zájmové a společensky prospěšné, které měly být dobrovolné. V celém procesu výchovy v rámci oblasti mimo vyučování měl být dán důraz na výchovu a vzdělání s tím, že působení na děti mělo probíhat prostřednictvím zájmových, všestranných činností. Byla doporučována pečlivá příprava těchto činností a navrhování programů, které měly být nápomocné pro vychovatele. Z tohoto důvodu byla v roce 1984 vydána příručka *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*. V příručce byl zdůrazněn význam rozdělení činností a jednotlivých témat, vhodných pro uplatnění v rámci volného času. Rovněž se zde zdůrazňoval pedagogický vliv během výchovy mimo vyučování.⁸⁴

---

⁸² BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 76-77.

⁸³ Tamtéž, s. 76-77.

⁸⁴ Tamtéž, s. 84-89.

3.5 Pojetí výchovy mimo vyučování ve školní družině

Výchova ve školní družině se odvíjela podle pojetí nové koncepce výchovy mimo vyučování, kde dětem byla nabídnuta možnost volnočasového vyžití po skončení školního vyučování. Vliv na výchovu dětí zde měli pedagogové, vychovatelé nebo pracovníci PO SSM. Charakteristickým znakem pro školní družinu byl fakt, že dítě si nemohlo samo rozhodnout, zda se zúčastní výchovy ve školní družině či nikoliv. Byl to požadavek rodičů, aby jejich dítě zůstávalo po vyučování ve školní družině a mohlo se případně věnovat přípravě na vyučování nebo domácím úkolům. Podle nové koncepce měla mít družina vlastní výchovně vzdělávací úkol a nemělo se jednat pouze o vedlejší činnost školy. Vychovatelé měli přizpůsobovat tvorbu pracovních programů a námětů pro činnost podle výchovně vzdělávacího cíle ve školní družině. Protože dítě trávilo ve školní družině každý den po skončení vyučování, mělo být zohledněno prostředí, které dítě obklopovalo. Prostor mělo u dítěte vzbuzovat příjemnou atmosféru, kde by docházelo ke zlepšení vztahů mezi dětmi navzájem a mohly se budovat pozitivní vztahy mezi vychovatelem a dítětem. Zřetelně měla být viditelná odlišnost přístupu k dětem od školního vyučování, aby dítě mohlo získat pocit, že si ve školní družině odpočinulo a získalo sílu a energii na další den. Děti měla být dána možnost rozvíjet v družině své zájmy. K tomu, aby se zde dítě cítilo dobře, měla vychovatelka volit vždy správnou motivaci a témata pro činnost, které se vztahovaly k ročnímu období a byly žádoucí a přijatelné pro společnost.⁸⁵

V novém pojetí získala výchova mimo vyučování dostatek prostoru proto, aby působila jako samostatný prvek ve výchovně vzdělávací oblasti a zároveň přispěla k výchově v rámci školního vyučování i k výchově v rodině. Nad výchovou dítěte mělo být uvažováno jako nad celkem, aby mohlo být dítě přiměřeně vybavené pro pracovní oblast i pro oblast volného času. Aby se výchova mimo vyučování neminula účinkem, byl vhodný i vliv dalších vhodných jedinců z blízkého okolí dítěte, kteří se podíleli na výchově dětí určitým způsobem. Přispívat k tomu měli nejen vychovatelé volného času, ale i rodina a učitelé ve škole.⁸⁶

Podstatnou stránku výchovy mimo vyučování měla tvořit zájmová složka dětí. Tato zájmová činnost měla tvořit prioritu, co se týkalo obsahu výchovy, a to přirozeně vedlo k tomu, že zájem dítěte měl být na prvním místě i v rámci výchovy ve školních

---

⁸⁵ BLÁHA, V. „et al“. *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*, s. 9-11.

⁸⁶ Tamtéž, s. 9-11.

družinách. Vychovatelé měli pamatovat na to, aby zájmová složka dostala prostor v připraveném programu. Zájmová činnost měla být prospěšná vývoji dítěte, měla přispívat přirozenou cestou ke zlepšení jeho přístupu k učení, rozšířit jeho znalosti a celkově se podílet na výchově a vzdělávání. Z tohoto důvodu byly vytvořeny *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II*, které navazovaly na metodickou příručku vydanou pro školní družiny. V těchto metodických pokynech bylo uvedeno pět hlavních skupin zájmových činností dětí, které měly být zařazeny ve školní družině. Metodické stati měly být přínosem i pro vychovatele, kteří nebyli odborníci pro konkrétní zájmovou činnost. Dalším hlediskem, ke kterému se mělo přihlížet, byly znalosti dětí, které si přinášely z prostředí školního vyučování nebo je získaly prostřednictvím knížek a časopisů. Děti měly mít možnost zapojit se i do individuální zájmové činnosti.⁸⁷

Zaměření zájmové činnosti ve školní družině se vyznačovalo především všestrannějším charakterem, než byla zájmová činnost, která probíhala v institucích mimo školu. Činnosti ve školní družině měly sloužit jako příležitost k tomu, aby dítě zjistilo, které zájmové činnosti mu nejlépe vyhovovaly, a mohlo je později rozvíjet v dalších institucích. Od zájmové činnosti se očekávalo, že bude mít vliv na celou osobnost dítěte a bude přínosem pro rozvoj tělesné, pracovní, estetické i mravní výchovy.⁸⁸

3.6 Přínos tělesného procesu v rámci výchovy mimo vyučování

V této době byly v oblibě sportovní činnosti dětí a rovněž byly hojně navštěvované. Sportovní aktivity přinášely dětem pocit zdravého soutěžení a při kolektivních hrách mohly prožívat radost ze společného úspěchu. V rámci sportu mohly uvolnit přebytečnou energii a učily se dodržovat jednoduchá pravidla. Velkou popularitu měla sportovní gymnastika. Oddíl sportovní gymnastiky býval vždy přeplněný a děti se na cvičení těšily. Po dobu cvičební jednotky děti vydržely soustředěně cvičit, což mohlo mít vliv i na koncentraci při dalších činnostech.

---

⁸⁷ BLÁHA, V. „et al“. *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II. zájmové činnosti*, s. 5-14.

⁸⁸ Tamtéž, s. 5-14.

Dominantnímu postavení ve školní družině se těšila sportovní a tělesná výchova, která měla ovlivnit všestranný rozvoj dětí a zlepšit jejich pohybovou stránku. Sportovně zaměřené činnosti měly zvýšit zdravotní stav dětí a celkově zvyšovat jejich odolnost vůči nemocem. Pohybové aktivity měly mít na děti kladný vliv v oblasti utváření hodnotového systému. Účast na těchto aktivitách přispívala k utužování kolektivu a měla děti přivést k poslušnosti. Děti se v rámci sportovních aktivit měly učit kázeňské disciplíně, což mělo být přínosem i pro jiné činnosti. V rámci sportovního zaměření měly být zařazovány cviky z oblasti gymnastiky, atletiky a činnosti turistického zaměření. Sportovní vyžití mělo být přizpůsobeno všem dětem, které navštěvovaly školní družinu, převážně se jednalo o děti mladšího školního věku. Vychovatelé měli dodržovat metodické pokyny a připravovat sportovní programy tak, aby se mohly všechny děti účastnit. Připravit dokonalý sportovní program bylo úkolem i těch vychovatelů, kteří nebyli příliš sportovně založeni. K tomu jim měly přispět důkladně vypracované metodické pokyny. Cílem mělo být vypěstovat u dětí kladný vztah ke sportu a k pohybovým aktivitám. Zaměření tělesné činnosti ve školní družině nemělo být náročnějšího charakteru, než bylo v rámci povinné školní výchovy. Dobré využití sportovní výchovy v rámci školní družiny mělo přispět ke kladnému vztahu ke sportu a k přirozeným pohybovým aktivitám, které děti mohly pěstovat i mimo školní instituci a byly celkovým přínosem pro jejich další rozvoj. Předpokládalo se, že účast na sportovních aktivitách připraví z dětí zdravé a otužilé jedince. Tato myšlenka nemusela být úplně nesprávná, ale byl opomíjen fakt, že ne všichni mohli mít zájem o sport a tudíž sportovní činnosti jim nemusely přinášet uspokojení.⁸⁹

Kvalitní pohybová příprava ve školní družině měla přispět u talentovaných jedinců k tomu, aby mohli dále rozvíjet své schopnosti v institucích mimo školu. V tělovýchovném procesu měla být uplatňována vzdělávací i výchovná složka a předpokládalo se aktivní zapojení dětí i vychovatelů. Účast dětí v konkrétním sportovním oddíle měla mít vliv na vývoj morálních vlastností. Děti měly možnost pokračovat ve svých sportovních dovednostech např. v oddíle sportovní gymnastiky. I zde mělo najít uplatnění vhodné zvolení metodického přístupu a dodržování metodických pokynů, aby mohlo docházet k výchovnému působení. Vychovatel měl mít na paměti věkové rozdíly mezi dětmi, jejich individuální předpoklady a snažit se volit přiměřený přístup. Aby tělovýchovný proces mohl splnit svůj cíl, byly žádoucí od

---

⁸⁹ BLÁHA, V. „et al“. *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II. zájmové činnosti*, s. 5-14.

vychovatele nebo trenéra dostatečné schopnosti a znalosti v oblasti teorie a metodiky v konkrétním sportovním oboru. Od vychovatele se žádalo, aby měl zájem se neustále vzdělávat a získávat další vědomosti v oboru. Předpokladem k tomu, aby výchovné působení mělo vliv na děti, bylo vypracování kvalitního plánu, který měl přispět k všestrannému rozvoji dětí z hlediska tělovýchovné procesu. V tomto procesu měla být zdůrazněna výchovná i vzdělávací složka, která měla přispívat k celkovému obohacení získávání vědomostí a zdokonalování schopností u dětí, které mohly být využity i v rámci školního vyučování.⁹⁰

3.7 Prostředky, formy a metody výchovy mimo vyučování

Pod pojmem prostředky výchovy v době mimo vyučování bylo možné si představit výchovné využívání rozmanitých činností dětí a použití pomůcek, které měly děti k dispozici. Důležitou roli zaujímaly různé situace, se kterými se děti setkaly ve venkovním nebo uzavřeném prostředí. Hlavní náplň tvořily především aktivity ve formě hry, které měly působit na rozvoj osobnosti. Povinností jednotlivých institucí bylo předložení vypracovaného programu činností.⁹¹

Činnosti měly být využívány společně s formami, pomocí kterých bylo možné pedagogicky působit na děti. Formy činností měly být zajímavé a atraktivní. Jednalo se převážně o různé výlety, exkurze, sportovní a kulturní akce, které byly provozovány prostřednictvím PO SSM. Některé formy činností byly masového charakteru. Jednalo se o různorodé hry a soutěže, kde byla dána pevná pravidla. Nemělo být opomíjeno důležité hledisko, které se týkalo vztahů mezi vychovatelem a dětmi. Aby forma výchovy mimo vyučování byla dobře zvolena, měl být brán ohled na další okolnosti, kterými byl např. počet dětí ve skupině, doba činnosti a prostředí, kde se činnost uskutečňovala.⁹²

Ve výchově mimo vyučování měly být využívány hlavní metody výchovné práce. Metody mohly být posuzovány podle různých kritérií, přičemž prioritou posuzování bylo zamyšlení nad tím, jak je konkrétní metoda účinná a jak dokáže působit na děti. Mezi důležité metody měla patřit např. technika vysvětlování, cvičení a v neposlední

---

⁹⁰ ROVNÁ, X. „et al“. *Metodický dopis*, s. 6-13.

⁹¹ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 90-95.

⁹² Tamtéž, s. 90-95.

řadě tvořil důležitou součást rozbor jednotlivých vztahů a přístupů v chování. Hlavní metody měly být dále doplňovány vedlejšími metodami, např. metodou příkladu. Ať už byly využívány více hlavní nebo vedlejší metody, vždy se mělo jednat o zvolení přiměřených metod, které měly být ve vzájemném souladu.⁹³

---

⁹³ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 90-95.

4 Zhodnocení koncepce výchovy mimo vyučování

V závěrečné části práce je snahou ukázat nedostatky staré koncepce a následně porovnat starou a novou koncepci. Je zde prezentován náhled dobového hodnocení, především kritika Václava Bláhy. Východiska této kritiky byla zachycena v příručkách nové koncepce výchovy mimo vyučování.

4.1 Nedostatky staré koncepce a její srovnání s novou koncepcí výchovy mimo vyučování

Podle dobového hodnocení byla stará koncepce výchovy mimo vyučování kritizována z důvodu nedostatečně předloženého návrhu na využívání volného času dětí, který měl být jádrem této výchovy. Ve výchově nebyly zahrnuty podstatné znaky volného času dětí, které měly vytvářet pedagogické a výchovné působení. Rovněž tato oblast volného času nebyla kvalitně prozkoumána, aby mohla splnit svůj účel. Metodické materiály neodpovídaly vhodnému zaměření výchovy mimo vyučování.⁹⁴ Bylo zvykem zaměňovat a nazývat činnosti prováděné mimo vyučování podle školních předmětů. Během výchovy mimo vyučování se měly děti např. zúčastňovat hudební a tělesné výchovy, což mělo tendence přizpůsobovat se škole a povinným předmětům. Bylo možné připustit určitou podobnost mezi povinným vyučováním a výchovou mimo vyučování, ale chybělo důrazné odlišení, které by děti měly pociťovat při přechodu z jedné oblasti do druhé. Děti tak neměly dostatečnou možnost si uvědomit, že už neprobíhalo povinné vyučování, nedokázaly se příliš odreagovat a mohlo to mít vliv zároveň i na přípravu do školy a další rozvoj jejich schopností a vědomostí. Děti tím nemusely pociťovat příležitost pro odpočinek a načerpání nových sil, protože oblast výchovy mimo vyučování jim měla přinášet mimo jiné také odpočinek a regeneraci nejen po stránce fyzické, ale i psychické.⁹⁵

Dalším vytýkaným nedostatkem bylo zdůraznění vedení dětí po jednotlivých složkách výchovy, což byl cíl tehdejší komunistické společnosti. Chybělo pochopení pro výchovu dítěte jako takovou, která měla působit na celkovou osobnost a ovlivňovat

---

⁹⁴ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 47-48.

⁹⁵ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 81-85.

rozvoj jedince komplexním způsobem. U každého dítěte by měl být vždy brán ohled na všechny složky výchovy. Dítě by mělo být vychováno po stránce biologicko-fyziologické, psychické a sociální. Obsah výchovy mimo vyučování byl kritizován kvůli přesnému určení složek výchovy, kdy a v jaké složce mělo být dítě vychováno, což nemohlo v praxi být vhodně prováděno a tudíž ani nemohlo být přínosem pro rozvoj dítěte.⁹⁶

V příručkách nové koncepce výchovy, které byly připravené pro školní družiny, byla snaha připravit program pro děti podle toho, jaký společenský a pedagogický vliv představovaly v oblasti volného času dětí a nemělo být opomíjeno zapojení vždy všech složek výchovy. Přínosem pro výchovu mimo vyučování bylo vytvoření metodických příruček především od V. Bláhy, který zdůrazňoval systém metodiky v této oblasti. Bláha byl výslovně proti tomu, aby výchova mimo vyučování byla zaměřována se školní oblastí.⁹⁷ Bláha kritizoval původní koncepci především v tom směru, že se příliš přibližovala povinnému vyučování a snahou bylo dohnat v oblasti výchovy mimo vyučování povinnosti, které měly spíše náležet škole. Dalším problémem, na který Bláha poukazoval, bylo zaměřování výchovy mimo vyučování téměř pouze na zájmové činnosti, které byly prováděny přímo ve škole. Rovněž pojem mimotřídní výchova nepředstavoval vhodné využívání volného času dětí mimo vyučování. To vše mohlo vést k mylné představě o tom, jak správně by měla být výchova mimo vyučování využívána a cíl této výchovy se míjel s požadovaným účinkem. Ve staré koncepci výchovy mimo vyučování se jako chybné jeví celkové přehlížení této oblasti, která v této době nebyla dostatečně upřednostňována a oceněna.⁹⁸

Rozdíl mezi starou a novou koncepcí spočíval hlavně v chápání oblasti výchovy mimo vyučování. Zatímco ve staré koncepci bylo považováno za běžné, aby děti měly možnost připravovat se na další školní vyučování a vyplnit svůj volný čas v této době povinnostmi týkajícími se školy, v nové koncepci byla snaha nezahrnovat příliš důrazně školní přípravu do doby trávené mimo vyučování. Cílem nové koncepce nebylo úplné odstranění možnosti přípravy na školní vyučování v době, kdy děti trávily svůj čas ve školní družině. Ale snahou bylo zaměřovat činnosti také v jiném směru, aby děti měly pocit, že mohou i odpočívat a odreagovat se. V programu nové koncepce měly být dětem nabídnuty spontánní činnosti a zájmové aktivity, které jim pomohou dále se

---

⁹⁶ BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*, s. 81-85.

⁹⁷ Tamtéž, s. 81-85.

⁹⁸ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 95-96.

vzdělávat a rozvíjet. Dítě si mělo uvědomit odlišnost obou oblastí a dokázat je rozlišit. Snahou vychovatelů měla být příprava činností v přiměřeném rozsahu, která by umožnila vzbudit u dětí pocit dobrovolnosti a vyvolat aktivitu na jejich účasti.⁹⁹

4.2 Zhodnocení koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu

Nová koncepce měla za úkol rozvíjet každého jedince po všech jeho stránkách a vybavit ho schopnostmi pro uplatnění v jeho budoucí profesi. Nebylo příliš jednoduché navázat na starou koncepci, která nebrala oblast volného času dětí i dospělých jedinců úplně vážně a nevěnovala jí dostatečnou pozornost. Podle V. Bláhy se přesto podařilo vybudovat novou koncepci s dobrým základem, na kterém bylo možné dále stavět a zdokonalovat ji. Myšlenka nové koncepce nebyla v zásadě nesprávná. Snahou bylo skloubit čas práce a odpočinku tak, aby obě oblasti byly vyvážené a každému jedinci mohl být dopřán alespoň částečný prostor pro svojí realizaci a rozvoj svých schopností. Podmínky v období socialismu pro rozvoj volného času dětí byly různorodé, důraz byl dán v první řadě na kázeň, disciplínu a poslušnost. Přesto bylo přáním vzbudit u dětí pocit dobrovolnosti a aktivně je zapojovat do zájmových činností. Ne všechny činnosti byly však dobrovolné. Např. účast v PO SSM byla povinná a někdy se vyznačovala přílišnou manipulací, což vedlo k tomu, že děti neměly v podstatě na výběr.¹⁰⁰

Výchova mimo vyučování zahrnovala výchovný proces v době volného času dětí, který děti trávily po školním vyučování do doby, než byly předány rodičům. Rovněž účast dětí ve školní družině byla téměř povinná. Z rozhodnutí rodičů dítě zůstávalo v družině či nikoliv. Důvod byl ten, že rodiče neměli jinou možnost vzhledem ke své pracovní době. Vliv na výchovu dětí mimo vyučování měla mít škola a ostatní mimoškolní instituce. Pokud dítě trávilo svůj volný čas v rámci školní instituce, např. ve školní družině, bylo snahou, aby pocítilo odlišnost od výchovy a pedagogického ovlivňování během školního vyučování. Také v pedagogickém přístupu ve výchově mimo vyučování měl být rozdíl viditelný od přístupu pedagogů v rámci školního vyučování. Každá instituce mohla mít jiné zaměření, co se týče zájmové činnosti,

---

⁹⁹ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 95-96.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 59-62.

a odlišný výchovný přístup. Proklamovanou snahou ale vždy bylo tzv. blaho dítěte a rozvoj jeho zájmů.¹⁰¹

Cílem této koncepce bylo poukázat na důležitost oblasti volného času dětí a vyzdvihnout její kladné stránky. Tato oblast se měla stát zcela nezávislou na školních institucích, i když spolupráce se školou neměla být vyloučena. Přesto v některých zájmových zařízeních mohly přetrvávat manýry spojené s výchovou v době školního vyučování, protože vliv komunistické výchovy byl příliš silný a manipulativní a dotýkal se všech zájmových oblastí. Přesto mělo být snahou respektovat oblast výchovy mimo vyučování a poukazovat na rozdíl od oblasti školního vyučování. Jen tak mohl mít přínos výchovy mimo vyučování pozitivní vliv na děti a rozvíjet je kladným směrem ve všech složkách výchovy.¹⁰²

---

¹⁰¹ BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*, s. 59-62.

¹⁰² Srov. Tamtéž, s. 59-62.

ZÁVĚR

Předmětem práce bylo zhodnocení koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu. Tato koncepce se vyvíjela postupně po malých krocích a její vývoj nebyl úplně bez problémů. Na začátku práce byly vysvětleny dobové pojmy mimotřídní a mimoškolní výchova, kterými bylo přiblíženo pochopení této výchovy, která není zahrnuta do povinného školního vyučování. K dalšímu rozvoji volného času dětí přispělo zavedení pětidenního školního i pracovního týdne.

K hlavním teoretikům koncepce výchovy mimo vyučování patřil Václav Bláha. Studium pojetí V. Bláhy, ale i představ dalších autorů, kterými byli Břetislav Hofbauer, Rudolf Opata a Chrudoš Vorlíček, přispělo k lepšímu uchopení významu výchovy mimo vyučování v tehdejší době. Jejich názory a myšlenky mě uvedly do dalších souvislostí této výchovy a byly obohacujícím přínosem pro lepší porozumění volnočasové výchově dětí po skončení povinného vyučování.

V práci bylo ukázáno dobové hodnocení a názory tehdejších teoretiků koncepce výchovy mimo vyučování. Nejprve byl podán přehled základních podob této koncepce do 70. let, kde byl zdůrazněn význam teorie a metodiky této výchovy. O položení jejích základů se zasloužili Bláha a Opata. Na tuto starou koncepci navázala nová koncepce výchovy mimo vyučování ze 70. let, která se snažila odstranit nedostatky předchozí koncepce, kterými byly např. nedostatečné vymezení výchovy dětí v době mimo vyučování ukazující nejasné odlišení od školního vyučování. V tomto období došlo k dalšímu rozvoji výchovně vzdělávací soustavy. Byl zde dán prostor jednotlivým školním i mimoškolním institucím, které se v této době podílely na výchově dětí v době mimo vyučování. Pro tuto koncepci se stal základem metodický dokument *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*, který měl přinést přestavbu celého školského systému. Podle dobového hodnocení měla tato nová koncepce nabídnout kvalitní a odborný přístup k žákům a vychovatelé jim měli poskytnout všestranný rozvoj, který ovlivní budoucí společenské uplatnění každého jedince. Důležitou institucí v tomto směru měla být školní družina. Pro tento účel byly vydány metodické příručky *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině* a *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II.* od V. Bláhy. Byl zde také zdůrazněn rozvoj tělesné výchovy.

V poslední části práce byly vzájemně srovnány staré a nové koncepce výchovy mimo vyučování s poukázáním na nedostatky staré koncepce. Rovněž zde bylo zachyceno zhodnocení koncepce výchovy mimo vyučování v 70. letech.

Hlavním cílem práce bylo pojednat koncepci výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu a zohlednit myšlenky jednotlivých autorů. Dobové názory a hodnocení zde byly posouzeny a prezentovány s kritickým odstupem. Zohlednění názorů jednotlivých teoretiků v dřívější době socialistického Československa a porovnání s pohledem dnešní doby je přínosem pro další rozvoj volného času dětí po skončení povinného vyučování. V tehdejší totalitní době vládly odlišné názory na výchovu dětí v době mimo vyučování a na využití jejich volného času, než je tomu v současnosti. Proklamovaná dobrovolná účast na mnohých zájmových aktivitách byla ve skutečnosti víceméně povinná, výchova obsahovala manipulativní prvky, v popředí byl důraz dán převážně na kázeň a disciplínu. I výchova mimo vyučování sloužila vládnoucí ideologii a touto ideologií byla prostoupená. Sama se tak stávala nástrojem totalitní moci.

Koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu měla pozitivní i negativní stránky. K těm pozitivním patřilo hledisko, že koncepce dokázala dětem nabídnout určité vyžití v jejich volném čase. Co se týče negativních vlastností koncepce, nelze přehlédnout, že tato výchova byla pod silným vlivem totalitního režimu.

Z pohledu současnosti je možné považovat koncepci výchovy mimo vyučování ze 70. let za základ pro další rozvoj výchovy mimo vyučování, na kterém bylo možné dále stavět v oblasti dalšího vývoje volného času dětí, např. byly zdůrazněny obecné i konkrétní principy výchovy mimo vyučování a cíle, které zahrnovaly všechny složky výchovy. Co se týče obsahu výchovy mimo vyučování, byly zde zohledněny činnosti, které byly vhodné pro uplatnění v oblasti v rámci volného času dětí.

SEZNAM LITERATURY

BLÁHA, V. „et al“. *Metodické stati k výchovně vzdělávací práci ve školní družině II. zájmové činnosti*. 1 vyd. Praha: SPN, 1988. ISBN 14-580-88.

BLÁHA, V. *Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. ISBN 14-476-82.

BLÁHA, V. *Výchova mimo vyučování na základních školách*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. ISBN 14-289-84.

BLÁHA, V. „et al“. *Výchovně vzdělávací činnost ve školní družině*. 1 vyd. Praha: SPN, 1984. ISBN 14-365-84.

BLÍŽKOVSKÝ, Bohumír. Ke specifčnosti výchovy mimo vyučování. In *Socialistická škola*, 1962/1963, roč. 3.

DUDOVÁ, A., ŠINDELÍROVÁ, E. Volný čas - předmět zájmu sociologie a pedagogiky. In KAPLÁNEK, M (ed.), *Čas volnosti – Čas výchovy*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 2012, s. 57-92. ISBN 978-80-262-0450-3.

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1.vyd. Praha: PORTÁL, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

HOFBAUER, B. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. České Budějovice: PROTISK, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.

HOFBAUER, B., KOTOUČ, S. *Rozbor současné situace a prognóza dalšího rozvoje domů dětí a mládeže v ČSSR*. Analytická studie, červen 1967 – červenec 1968. Č. vyd. neuvedeno, Praha: Ústřední dům dětí a mládeže Julia Fučíka, 1968.

KAPLÁNEK, M. (ed.). *Čas volnosti – Čas výchovy*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.

KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. Studijní texty pro pedagogy volného času. České Budějovice, 2011. Nepublikovaný rukopis.

KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika volného času - Výchova v čase mimo vyučování v pedagogické teorii a praxi*. 1. vyd. Bratislava: Polygrafické středisko UK, 2004. ISBN 80-223-1930-9.

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. ISBN 14-582-76.

Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy II. 1. vyd. Praha: SPN, 1977. ISBN 14-077-77.

Základní předpisy pro lidové školy umění. Č. vyd. neuvedeno, Praha, 1972. ISBN neuvedeno.

OPATA, R. K aktuálním otázkám mimotřídní výchovy. In *Pedagogika*, 1964, roč. 14.

ROVNÁ, X. „et al“. *Metodický dopis – Analýza mistrovství světa 1974 ve sportovní gymnastice žen a nástin jejího dalšího vývoje*. Č. vyd. neuvedeno, Praha: ÚV ČSTV, 1975. ISBN neuvedeno.

SEDLÁŘ, R. *Výchova mimo vyučování, její tradice a principy*. Č. vyd. neuvedeno, Praha: SPN, 1968. ISBN neuvedeno.

SVATOŠ, Z. (ed.). *Pionýrská encyklopedie 2*. 1. vyd. Praha: SVOBODA, n. p., 1978. ISBN 23-095-78.

ŠPIČÁK, J. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování*. 1.vyd. Olomouc: RUP, 1990. ISBN neuvedeno.

VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2. upravené a doplněné vyd. Brno: PRINT-TYPIA, 2001, s. 24. ISBN 80-86384-00-4.

VORLÍČEK, CH. *Úvod do pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. ISBN 14-747-79.

ABSTRAKT

REITMAIEROVÁ, M. *Koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce A. Dudová.

Klíčová slova: výchova mimo vyučování, Československo, mimotřídní výchova, mimoškolní výchova, zájmová činnost dětí, Václav Bláha

Práce se soustředí na koncepci výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu. Osvětluje dobové pojmy mimotřídní a mimoškolní výchova a podává přehled jednotlivých koncepcí výchovy mimo vyučování do 70. let 20. století.

Hlavní důraz je položen na koncepci výchovy mimo vyučování ze 70. let, která stanovila podmínky dalšího rozvoje výchovně vzdělávací soustavy. Cílem je ukázat pozitivní i negativní stránky koncepce výchovy mimo vyučování v socialistickém Československu a poukázat na možnosti jejího dalšího rozvoje, které ovlivnily volný čas dětí a jejich další vývoj.

V práci jsou vzájemně porovnány jednotlivé koncepce výchovy mimo vyučování včetně upozornění na nedostatky zvláště starší koncepce. Hlavní pozornost je věnována kritickému zhodnocení novější koncepce výchovy mimo vyučování ze 70. let, zde prezentované především prostřednictvím náhledu V. Bláhy.

ABSTRACT

The concept of after-school education in socialist Czechoslovakia

Key words: education after tuition, Czechoslovakia, after-class education, after-school education, children's extracurricular activities, Václav Bláha

This thesis deals with the concept of after-school education in socialist Czechoslovakia. It explains the period expressions such as after-class and after school education and gives an abstract of particular conceptions of after-school education up to the 70's of the 20th century.

The main emphasis is laid on the concept of after-school education from the 70's that determined the conditions of further development of the educational system. The main aim is to establish both the positive and negative sides of the concept of after-school education in socialist Czechoslovakia and refer to the other possibilities of its further development that had the influence on children's extracurricular activities and their progress.

The particular conceptions of after-school education are compared and the deficiencies of the older concept are mentioned. The main attention is paid to the critical evaluation of the newer concept of after-school education from the 70's., presented mainly by the view of V. Bláha.